

УДК 351

DOI: 10.18524/2413-9998.2022.3(52).275813

Г. О. Швиданенко,

кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри бізнес-економіки та підприємництва,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
проспект Перемоги, 54/1, м. Київ, 03057, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6737-7935>

О. А. Швиданенко,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
проспект Перемоги, 54/1, м. Київ, 03057, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5021-0271>

О. М. Яценко,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
проспект Перемоги, 54/1, м. Київ, 03057, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4399-2217>

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА КОМПАНІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Визначено особливості прояву глобалізаційних процесів на економічну безпеку суб'єктів господарювання з урахуванням нової моделі світогосподарського розвитку. У статті охарактеризований постулат взаємодії на ринку «атомізованих» бізнес-структур (виробників і споживачів) в сучасних умовах суспільно-регулюючого розподілу праці та спеціалізації функціонуючих суб'єктів у глобальному конкурентному середовищі. Сформовано основні особливості глобальної конкуренції як новітнього історичного феномену. Доведена необхідність дослідження економічної безпеки суб'єктів господарювання у взаємозв'язку із міжнародною економічною безпекою держави. Розкрита специфіка та сфери, які охоплює економічна безпека, визначена її роль у відображенні як конкурентоспроможності країни, а також компаній у світовому господарстві. Розкрита специфіка економічних ризиків і загроз

безпеці при здійсненні зовнішньоекономічних операцій компаній в умовах глобальної конкуренції.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, міжнародна економічна безпека країни, компанія, конкуренція, глобалізація, глобальна конкуренція.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В останнє десятиліття функціонування організаційних бізнес-структур світової економічної системи характерною є тенденція впливу на них процесів глобалізації і транснаціоналізації. Новий рівень розвитку глобальної конкуренції і транснаціоналізаційних процесів зумовлює посилення взаємозалежності нових світових центрів сили, які інтенсивно формуються, а також змінює традиційні уяви про специфіку і структуру міжнародних відносин та чинників забезпечення їх стабільності і економічної безпеки.

Наявні процеси глобалізації практично визначають основні тенденції розвитку всієї світової економіки, диверсифікують і значно ускладнюють проблему забезпечення економічної безпеки всіх суб'єктів ринкових відносин, особливо у контексті зовнішньоекономічної діяльності. Першочергово це пов'язано з тим, що враховуючи позитивні аспекти, процеси глобалізації несуть реальні загрози функціонуванню національних економік та їх суб'єктів господарювання усіх держав світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За думкою таких провідних вітчизняних і зарубіжних вчених як П. Кругман, К. Рогофф, Г. Фельдстейн, Дж Міль, Н. Сеніор, Ф. Найт, Д. Лук'яненко, А. Поручник, Л. Антонюк, Я. Столярчук, це має прояв у суперечливому, асиметричному, різновекторному ризиковому характері впливу глобальних процесів функціонування і взаємодії господарських національних комплексів. Очевидним є те, що ці процеси залежать по-перше, від стратегії їх функціонування і рівня конкурентоспроможності, по-друге, участі у русі міжнародного ринку капіталу, торгівлі, по-третє, від зміни

технологічних та інформаційних чинників; по-четверте, від ступеню дії інтеграційних і дезінтеграційних складових економічного розвитку [1, с. 39-45; 7, с. 29-31; 12, с. 45-65].

Також, науковій проблематиці забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання присвячено наукові праці таких вітчизняних науковців як Н. Білошкурська, О. Власюк, Н. Лоханова, С. Ніколаюк, Д. Никифорчук, О. Ткаченко. В цілому можливо погодитись із твердженням вітчизняних дослідників, що загрози економічній безпеці суб'єктів господарювання мають два аспекти, перший, пов'язаний із істотним перерозподілом ролі і функцій суб'єктів бізнесу та регулятивних інститутів, другий, з активною трансформацією та уніфікацією економічних функцій держави [3, с. 26-37; 6, с. 121-126]. Саме останні, з одного боку, втрачають можливість дієво використовувати класичні інструменти макроекономічного регулювання, а з другого, залежить від ступеня розвитку технологізації, цифровізації, які культивують нові, міжнародно взаємопов'язані види і типи діяльності, що створює загрози економічного характеру для розвитку національних підприємств.

Тобто наявні загрози функціонуванню національних економік, особливо на сучасному етапі, загострюють проблематику економічної безпеки суб'єктів господарювання, які формуються і розвиваються вже в реаліях нової глобальної моделі світогосподарського розвитку. Слід акцентувати увагу на тому що, незважаючи на багатоаспектність і результативність проведених науковцями досліджень, можна зробити висновок, що у сучасних економічних реаліях активізувалася проблема забезпечення високого рівня економічної безпеки компаній в умовах глобальної конкуренції.

Отже, небезпека, що потенційно загрожує сучасній компанії, взаємопов'язана з якісними особливостями нової моделі

світогосподарського розвитку, які спричинені не просторовими масштабами динамічно зростаючої взаємозалежності мікро- і макроекономічних суб'єктів, а критичністю взаємопов'язаної дії глобальних науково-технологічних, економічних, екологічних і соціокультурних чинників, прискорення цифровізації, переходу провідних країн світу до креативних моделей економічного розвитку, глобальною монополізацією виробництва і капіталу, неадекватністю інституційної системи, масштабами і динамікою глобальних трансформацій, посиленням континентально-інтеграційних процесів. За думкою багатьох фахівців, таке середовище функціонує за принципами нового різновиду цілісності економічної системи глобального типу, що у свою чергу, створює необхідні передумови формування глобальних детермінант функціонування сучасних компаній та забезпечення їх економічної безпеки [1, с. 56-69; 2, с. 96-103; 11, с. 46-54].

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення особливостей та змістовного наповнення процесів убезпечення економічної безпеки компаній в умовах глобальної конкуренції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, сучасні інтеграційні процеси, які відбуваються у світовому господарстві, зумовили в цілому зростання ступеню відкритості національних економік і суб'єктів бізнесу, що призвело до посилення впливу зовнішніх чинників на рівень їх економічної безпеки. В результаті цих трансформацій майже всі національні економіки та бізнес структури підпадають під вплив чинників глобальної конкуренції, коливань попиту і пропозиції на міжнародних ринках, кризових явищ у різних секторах світової економічної системи.

Суспільно регулюючий розподіл праці та спеціалізації ринкових суб'єктів формують постулат взаємодії на ринку "атомізованих" бізнес структур (виробників і споживачів). В умовах глобалізації характерною є зміна цих процесів за рахунок ряду чинників

по-перше: зростання кількості та ролі монополізованих і олігополізованих секторів; по-друге, значно зростає ступінь відносної самостійності фінансової сфери; по-третє, динамічно знижується однорідність культурних і правових середовищ; по-четверте значно неодноріднішим є історичний спадок; по-п'яте, ускладнюються системи та причинно-наслідкові зв'язки; по-шосте розтягуються ланки взаємозалежності ринкових суб'єктів.

Глобальна конкуренція, за нашою думкою, охоплює як внутрішній так і зовнішньорівневий спектр (конкуренцію за ринки збуту і за ресурси). Але в умовах як сучасного так і перспективного етапів рівень її організованості та структурованості буде залежати насамперед від міжрівневої конкуренції і характеризуватися переважно не ціновими, а інноваційно-технологічними аспектами [10, с. 603-616; 11, с. 46-54]. Ці тренди, в контексті формування комплексного цілісного неподільного фінансово-інформаційного простору, будуть поглиблюватися.

Результати проведеного дослідження зумовили доречність спроби формування основних особливостей глобальної конкуренції як нового історичного феномену:

- масштабність дії в інтегрованому світовому середовищі;
- виникнення притаманних сучасності нових суб'єктів конкурентної боротьби (конкуренція цивілізацій, які пов'язані не тільки економічно, а й системою цінностей, культурою), що зумовлює виокремлення нових рівнів конкуренції а саме, міжцивілізаційного та внутрішньоцивілізаційного;
- конкуренція цивілізацій більш жорстка ірраціональна, безкомпромісна та руйнівна у порівнянні з іншими її видами (міждержавною, міжгалузєвою, інших ринкових суб'єктів – компаній, мережевих структур та інші), а також має більший діапазон розрив цілей, характеру та методів дій її учасників;

– зміна суб'єктами глобальної економіки кінцевих результуючих ціннісних індикаторів, орієнтація на масштаби вивільнення ліквідних ресурсів (інтелектуальних, інноваційних, цифрових, організаційних, комунікаційних) за критерієм самовідтворення та масштабами експансії;

– посилення та зміна характеру взаємозалежності окремих секторів світової економіки та регіонів планети з формуванням їх односторонньої залежності від основних міжнародних центрів постіндустріального світу;

– загострення конкуренції за всіма її рівнями (зокрема, у Євро-союзі в міру його розширення, формування єдиних ринків, інтеграції валютних систем країн учасниць, тощо);

– домінування в глобальній конкуренції її руйнівної складової, що зумовлює різке ускладнення руху слабких країн за шаблями світової ієрархії у формуванні та генеруванні конкурентних переваг;

– зміщення в моделі міжнародного розподілу праці критеріїв лідерства у забезпеченні конкурентних переваг суб'єктами глобальної економіки в напрямку розвитку інтелектуального, інноваційно-технологічного, інформаційного потенціалів та зростання їх продуктивності [13, с. 171-181; 15, с. 198-203];

– формування, в умовах глобальної конкуренції, економічної моделі кожної країни що зумовлює об'єктивну необхідність концентрації контролю щодо інституцій державних владних структур, між національною елітою та світовою олігархією, представниками національного та транснаціонального капіталу;

– створення глобальних комплексних галузей які базуються на принципах вертикальної інтеграції і диверсифікації виробництва на принципах олігополії, з можливістю використання конкурентних переваг міжнародної спеціалізації, виробничої кооперації, а

також та на основі інтернаціоналізації капіталу, ефективних форм аутсорсингу і побудові інтегрованих мережових структур;

– посилення впливу МНК і ТНК у конкурентній глобальній боротьбі через посилення процесів злиття і поглинання, а також з розширенням набору і параметрів сучасних фінансових інструментів, методів і прийомів які вони використовують у власній діяльності;

– реконструкція світової фінансової архітекτονіки на базі створення глобальних мережових комплексів з наданням їм статусу владних центрів економічних та рушійних сил у конкурентній боротьбі.

Якщо порівняльно відносна замкнутість певною мірою давала можливість мінімізувати рівень негативного впливу зовнішніх чинників, зокрема, пов'язаних із світовими економічними кризами і несприятливою кон'юнктурою та перманентним коливанням цін на міжнародних біржах і аукціонах, то при переході до більш високого рівня відкритості, компанії стали більшою мірою залежні від ситуації, що складається на міжнародних товарних і фінансових ринках.

В умовах такої глобальної «мінливості» та трансформації світового господарства, попиту і пропозиції на світових ринках, формуються передумови виникнення кардинально нових загроз для міжнародної економічної безпеки, міжцивілізаційних конфліктів і глобальних економічних криз [1, с. 94-115; 11, с. 46-54].

Сучасні економічні реалії, дозволяють зробити ряд висновків, перший, процеси глобалізації і транснаціоналізації призвели до появи нових специфічних видів економічних загроз, пов'язаних із розвитком економічної інтеграції; другий, посиленням впливу світових промислово-фінансових центрів і міжнародних організацій, передусім, світової організації торгівлі, на можливості та порядок ведення зовнішньоекономічної діяльності; третій,

визначення міри і глибини цієї залежності та оцінювання рівня її небезпеки для функціонування окремих національних комплексів, стають головною проблемою для забезпечення ефективного стійкого розвитку всіх учасників ринкових відносин, насамперед, сучасних бізнес систем і мереж.

Отже, оскільки XXI століття уособлює в собі продовження періоду кардинальних глобалізаційних трансформацій, найважливіше значення набуває оцінювання впливу фактору безпеки в модернізації світогосподарського простору. В цій царині, саме критерій забезпечення економіко (та екологічної) безпеки в якості пріоритету економічного розвитку має враховуватися при формуванні і дієвої реалізації складових зовнішньої і внутрішньої політики країн, трансформації та розбудови нових міжнародних і внутрішньодержавних структур і міжнародних зв'язків. Для України це має особливе значення в процесі післявоєнного відродження [4, с. 234-248; 6, с. 121-126].

У внутрішньо економічній сфері безпека бізнесу охоплює фінансові, техніко-технологічними, екологічні, інфраструктурні, політико-правові, соціальні та інші чинники макро-, мезо- та мікроекономічного розвитку із внутрішнім імунітетом і зовнішньою захищеністю від наявних дестабілізуючих і деструктивних дій [3, с. 16; 5, с. 66-82; 10, с. 52-61]. Специфіка зовнішньоекономічної сфери характеризується тим, що економічна безпека бізнесу відображає конкурентоспроможність країни¹ та її суб'єктів бізнесу на світових ринках, стійкість її валюти, фінансове положення держави².

¹ В останні десятиліття в дефініцію «економічна безпека країни» вкладається такий сенс, як «забезпечення конкурентоспроможності національної економіки і її провідних галузей на світовій арені».

² Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності компанії є похідною від зовнішньоекономічної безпеки держави.

Наукові здобутки, з даної проблематики трактують, міжнародну безпеку країн як стан (функціонування) її національної економіки, що відображає по-перше, її здатність до захисту зовнішньоекономічних інтересів держави; по-друге, її невразливістю по відношенню до можливих загроз зовнішньоекономічного середовища, на якому формуються і діють «жорсткі» економіко-правові відносини; по-третє, останні мають тренд сприяння взаємовигідній співпраці країн у сфері вирішення національних і глобальних проблем людства, вільному виборі і здійсненні ними незалежної власної стратегії соціально-економічного розвитку [1, с. 16-22; 2, с. 30-36; 10].

Із наявних багаточисельних методичних засад оцінювання цього процесу, ми виокремили основні і вважаємо доречним до них віднести такі індикатори міжнародної безпеки: частку машинобудування і металообробки в експорті; відношення зовнішнього боргу до експорту; частку сировини і готової продукції в експорті; темпи зростання експорту у відсотках (індекс цін) за певний період часу, покриття імпорту експортом, індекс умов (забезпечення інфраструктури) торгівлі тощо. Ці макроіндикатори формуються як система індикаторів макрорівня, що можуть відображати стан міжнародної безпеки. Очевидним є і те, що перевага сировини в експорті призводить до низького рівня генерування доданої вартості, а експортну діяльність порівняно з іншими країнами малоефективною.

При цьому, важливу роль в забезпеченні міжнародної економічної безпеки мають партнерські угоди про вільний рух капіталів, товарів і послуг, інновацій, врахування взаємних економічних інтересів, відмова від силового тиску, рівноправні, толерантні стосунки з економічно менш розвиненими країнами.

Аналіз економічної літератури дає змогу визначити основні складові міжнародної економічної безпеки країни [3; 5; 6]. Схематично це відображено на рис. 1.

Класифікувати особливості міжнародної економічної безпеки, за результатом сукупності глобальних трансформацій як всередині країни, так і вцілому у світовому господарстві, можна представити як систему чинників і процесів що наведені на рисунку 2.

Рис. 1. Основні складові міжнародної економічної безпеки країн

Джерело: за матеріалами [2; 3, с. 11-21; 5, с. 66-82; 6, с. 121-126].

Відомо, що забезпечення міжнародної безпеки країни базується на системі законодавчих нормативно-правових актів¹,

¹ Правове регулювання забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави здійснюється актами різного рівня. Це передусім, міжнародні акти - багатосторонні, регіональні і двосторонні договори (у тому числі у формі тих, що передбачають взаємне надання режиму найбільшого сприяння торгових угод, міждержавних угод про економічне і технічне співробітництво, фінансової допомоги, захисту інвестицій, міждержавних договорів, конвенцій і т. д.).

регулюючих порядок забезпечення безпеки держави у світовому господарстві. Правове базується на суб'єктивних правах і юридичних обов'язках учасників правовідносин з метою створення правових умов для забезпечення міжнародної безпеки держави та її суб'єктів господарювання¹.

В сьогоденнішніх реаліях явним стає відчуття того що, головною проблемою для сучасного економічного правопорядку – є застосування державами економічної сили, заходів економічної дії на основі самостійної оцінки юридичних фактів².

Тому в порядку міжнародних економічних відносин як і раніше актуальними є питання про створення системи міжнародної економічної безпеки вже глобального масштабу. Пропонується, наприклад, разом із вже існуючою Радою безпеки ООН, створити Раду економічної безпеки ООН.

Ідея реформування і перебудови сучасного економічного правопорядку та міжнародних економічних відносин також

¹ Міжнародно-правовий режим міжнародних економічних відносин функціонує на базі договірних, правових і рекомендаційних норм, що містяться, зокрема, в Статуті ООН (дев'ятій главі "Міжнародне економічне і соціальне співробітництво"), Генеральній угоді з тарифів і торгівлі, Генеральній угоді по торгівлі послугами (ГАТС), Угоді про торговельні аспекти прав на інтелектуальну власність (ТРИПС), Угоді по торговельних аспектах інвестиційних заходів (ТРИМ), Статуті СОТ, Статуті МВФ, Конвенції ООН про договори міжнародного купівлі-продажу товарів, в рішеннях СОТ, МВФ, ОПЕК, в резолюціях міжнародних організацій, в "Принципах, що визначають міжнародні торговельні відносини і торговельну політику які сприяють розвитку" ЮНКТАД, в резолюціях ГА ООН "Хартія економічних прав і обов'язків держав", "Комплексу узгоджених на багатосторонній основі справедливих принципів і правил для контролю за обмежувальною діловою практикою", "Про протекціонізм", "Про заходи зміцнення довіри в міжнародних економічних відносинах", "Про міжнародну економічну безпеку" тощо.

² за Статутом ООН (ст. 2), забороняється загроза силою або її застосування. Проте під "силою" мається на увазі озброєна сила. Питання із застосуванням економічної сили виявляється невирішеним.

зумовлена рядом принципових факторів трансформаційного характеру, а саме:

- по-перше, фактично завершено перенесення акцентів з методу двостороннього регулювання (у сучасній системі правового регулювання міжнародних економічних відносин) на метод багатостороннього регулювання. Так міжнародні економічні організації стали головними інструментами правового регулювання міжнародної торгівлі, екологічної, фінансової та інвестиційної сферою;

- по-друге, розширення об'єктної сфери міжнародного права щодо застосування тарифних і нетарифних бар'єрів, захисту прав інтелектуальної власності, введення регламентів у сфері інвестиційної діяльності, посилення екологічних нормативів тощо [2, с. 202-209].

- по-третє, у міжнародних економічних відносинах активно розбудовується система наднаціонального регулювання.

- по-четверте, утворення цілісного світового економічного простору проходить на тлі боротьби за забезпечення національних інтересів окремих держав і груп держав. Це і є головне сучасне протиріччя – між міжнародним розподілом праці і державною формою існування сучасних суспільств, між базисом і надбудовою, що несе загрозу ефективності функціонування як окремих національних економік так і їх суб'єктів господарювання [10, с. 603-609; 12, с. 45-65; 15].

В цьому зв'язку, окремі науковці доречно розглядають міжнародну економічну безпеку країни у тісному взаємозв'язку із зовнішньоекономічною безпекою компаній та умовами глобальної конкуренції як середовища функціонування сучасних суб'єктів господарювання. Такий підхід дозволяє всебічно охарактеризувати ключові чинники забезпечення економічної безпеки компанії в контексті загальносвітових трансформаційних зрушень,

переосмислюючи їх масштабність і міжнародний характер функціонування.

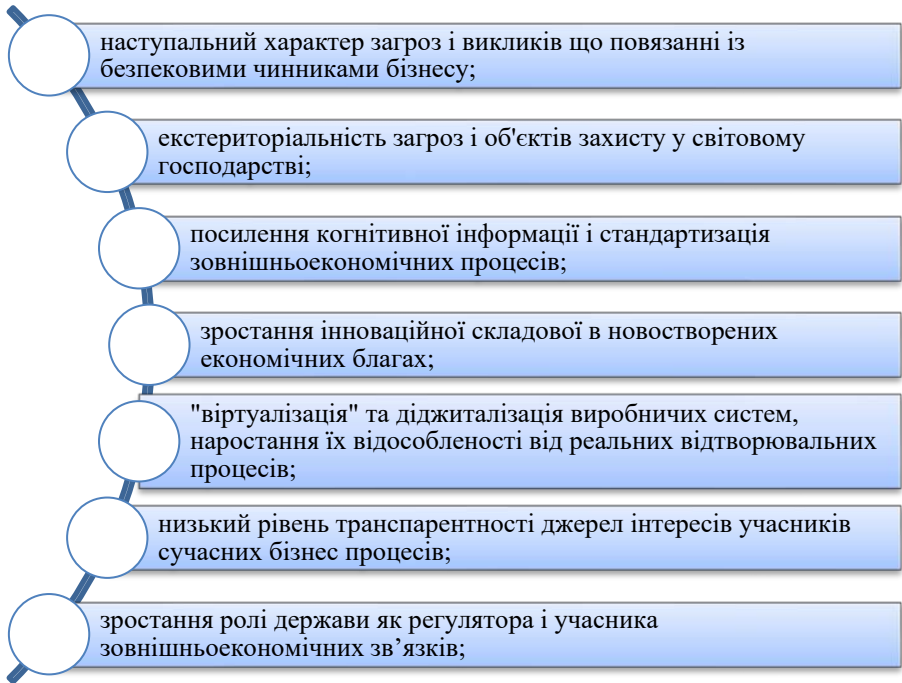

Рис. 2. Особливості міжнародної економічної безпеки у світовому господарстві

Джерело: за матеріалами [2; 3, с. 11-21; 5, с. 66-82; 6, с. 121-126].

Вважаємо, що міжнародна економічна діяльність держави відіграє важливу, а в окремі періоди особливо у військовий і післявоєнний період, вирішальну роль в розвитку національних господарств та їх суб'єктів, які спеціалізуються на зовнішньоекономічній діяльності.

Можна стверджувати що у сучасних наукових джерелах формування базису міжнародної економічної безпеки країни

більшістю авторів розглядається в безпосередньому зв'язку із діяльністю компаній як на національному так і зовнішніх ринках. При цьому, важливо акцентувати, що суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності в цих наукових дослідженнях розглядаються як носії особливо важливих економічних інтересів країн [3; 4; 11; 15].

Отже, можна погодитись із думкою відомого американського дослідника, професора М. Портера що вибір державою певної концепції міжнародної економічної безпеки має бути тісно пов'язаний не лише з національними інтересами країни, але й з інтересами та цінностями підприємств, що безпосередньо здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. На користь даного твердження свідчать і той факт, що виступаючи частиною системи національної безпеки¹, економічна безпека компанії одночасно є частиною системи міжнародної безпеки країни. Слід зазначити, що ці дві дефініції, з точки зору теорії міжнародних відносин, несуть в собі різне змістовне наповнення. Економічна безпека (у міжнародному контексті) – категорія, що відображає такий стан міжнародних відносин, при якому повинні бути забезпечені фундаментальні національні інтереси та цінності усіх суб'єктів світової політики. Отже можна зазначити, що національна безпека – це політика, а міжнародна безпека – це її стан.

Не слід оминати й той факт, що зовнішньоекономічна безпека компаній (що є складовою міжнародної економічної безпеки країни), відображає стан найбільш результативного використання корпоративних ресурсів для запобігання погрозам і забезпеченню

¹ Економічна безпека країни – це стан національної економіки, при якому забезпечується її незалежність, стабільність і стійкість, здатність до розвитку і вдосконалення ділової активності, підтримки і поліпшення життя населення.

стабільного функціонування суб'єктів господарювання як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках [7, с. 29-31; 9, с. 52-56].

Доречним є розуміння змістовного наповнення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності компанії як особливого стану системи її функціонування, яка забезпечує захищеність її складових і зв'язків від деструктивного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників середовища глобальної конкуренції.

Ця специфіка та особливості пов'язані із впливом саме сукупності деструктивних факторів і загроз, притаманних зовнішньому міжнародному середовищу. При цьому варто відмітити що безпека економічної діяльності є складовою будь-якої компанії, яка функціонує на міжнародних ринках чи знаходиться під впливом міжнародної конкуренції.

Не слід оминати й той факт, що в реаліях функціонування бізнесу XXI століття практично кожне підприємство задіяне прямо або опосередковано у здійсненні певної міжнародної діяльності. На користь даного твердження свідчать як збільшення використання робочої сили із сусідніх країн вже невеликими компаніями-виробниками, так і сприйняття глобальним компаніями, усієї світогосподарської системи як потенційної сфери своєї діяльності, яка немає кордонів [1; 6; 8; 10; 15].

Разом з тим, слід відмітити, що горизонти і масштаби діяльності цих суб'єктів господарювання різні, але в обох випадках учасники стикаються з міжнародним бізнес-середовищем і конкуренцією. Тобто ці компанії не можуть нехтувати постулатами функціонування «світового бізнесу» пов'язаними із загрозами їх ефективній діяльності через вплив деструктивних (локальних та міжнародних) чинників.

Стає очевидним, і те що зовнішньоекономічна діяльність є невід'ємною частиною і тригером розвитку сучасного бізнесу. Такі цільові орієнтири і зумовлюють більш привабливу

кон'юнктуру, стимулюють технологічний прогрес, сприяють зниженню витрат і підвищенню якості продукції, забезпеченню високого рівня конкурентоспроможності компанії, призводять до прогресивних змін у галузевій структурі світового господарства. На сучасному етапі зовнішній простір функціонування компаній висвітлюється в наукових джерелах як реляційний де простір і час – не особливі субстанціальні сутності, а форми існування матеріальних об'єктів. Простір виявляє співіснування об'єктів а час – послідовність їх станів [1; 2; 7].

Не слід оминати й той факт, що передумовою розвитку зовнішньоекономічної діяльності виступає можливість отримання прогнозованої норми прибутку від зовнішньоторговельних операцій (зокрема – ризикованих). Випадковості і протидії (зокрема, важкопрогнозовані зміни попиту, неефективна логістика у постачанні комплектуючих, суб'єктивний характер оцінювання рівня ризику та вибору управлінських рішень, узагальнена інформованість, недостатній рівень кваліфікації, досвіду, особисті й ділові якості учасників) визначають багатоаспектну природу ризиків і загроз у зовнішньоекономічній діяльності.

Тобто, зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання протікає в умовах неминучої невизначеності, нестабільності, неоднозначності характеру реалізації товарів і послуг, різноманітні можливих форм і станів розвитку міжнародного бізнес-середовища. На сьогодні, функціонування компаній постійно наражається на небезпеку зриву або непередбачуваних зовнішніх для нього чинників і можливого порушення регіональних, галузевих і міжгалузевих зв'язків, необхідних для їх результативної діяльності. Особливо це характерно для сьогоднішніх військових реалій.

У значному ступені результативність зовнішньоекономічної діяльності компаній залежність від багатьох макроекономічних чинників. До останніх можуть бути відносини нерівномірності,

непередбачуваності змін у соціально-економічному розвитку різних країн, специфічні параметри структури галузей і спеціалізації, унікальність людських ресурсів, особливості сировинних ресурсів, структура і джерела забезпечення фінансовими ресурсами, якими оперують різнорівневі бізнес структури, відмінності в системі корпоративних цінностей, характері соціально-економічних і політичних систем, особливостей географічного положення і природно-кліматичних умов, різного рівня науково-технічного розвитку [1, с. 22-36; 6, с. 121-126; 10, с. 62-76].

Отже, варто відзначити що, загрози зовнішньоекономічної діяльності компанії – це сукупність підприємницьких, зовнішньоекономічних ризиків і вплив деструктивних чинників.

Відправним пунктом авторських міркувань щодо зовнішньоекономічних ризиків і загрози безпеці бізнесу є розуміння особливості цієї категорії, яка виникає тільки при здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Однак вважаємо за доцільне акцентувати увагу на те, що ризики зовнішньоекономічної діяльності мають свою специфіку, тому у світовій практиці лише деякі види таких ризиків підлягають страхуванню. Враховуючи багатогранну видову структуру ризиків, зовнішньоекономічної діяльності бізнес стикаємося з різними видами загроз і деструктивних чинників.

Важливим є узагальнення наукового доробку щодо змістовного наповнення зовнішньоекономічної діяльності її істотних особливостей, пов'язаних передусім із специфікою діяльності суб'єктів зовнішньоторговельних операцій [2; 8; 9]. Не претендуючи на вичерпність наведених узагальнень, можемо акцентувати увагу на специфічні причини виникнення загроз економічній безпеці у сфері діяльності компанії в умовах глобальної конкуренції а саме: різноманіттям економічних зв'язків як на внутрішньому так і на зовнішніх ринках, що включають: торговельні відносини; цілий спектр посередницьких послуг, а також послуг із страхування,

туризму, міжнародних перевезень; науково-технічна і економічна співпраця, включаючи участь в інтегрованих мережевих структурах; складним характером зовнішньоекономічних загроз і деструктивних чинників, обумовлених сучасною специфікою конкурентних відносин що виходять за межі національних кордонів.

На користь даного твердження свідчать і те, що велику групу складають зовнішні чинники загроз економічній безпеці компанії, які виникають саме у соціально-економічній сфері. Ряд чинників з них обумовлені розвитком нормотворчої діяльності державних установ і органів влади. До них можна віднести такі: зміни процентних ставок за кредитами; податкових нормативів; впровадження нових правил ведення зовнішньоекономічної діяльності; зміни правил проведення грошових та валютних операцій; підвищення тарифів на вантажні перевезення тощо. Такі рішення призводять до різкої зміни ситуації на як на внутрішніх так міжнародних ринках, де функціонує компанія, зумовлює появу нових товарів, конкурентів та форм конкурентної взаємодії тощо. В той же час, за твердженням переважної більшості науковців ці чинники все ж піддаються певному прогнозуванню та управлінню. Так, відомі американські дослідники Г. Хамел та К. Прахалад наголошували на тому, що в умовах глобалізації компаніям доводиться переходити на нові бізнес-моделі заради залучення капіталу та отримання прибутків [14, с. 60-74]. На їх думку ці бізнес-моделі не тільки дають можливість результативного функціонування самих підприємств але й дозволяють ефективно управляти процесами забезпечення високого рівня економічної безпеки компаній.

Висновки і пропозиції. В останнє десятиліття функціонування бізнес структур світової економіки усе більшою мірою підпадає під вплив процесів глобалізації. Ці процеси значною мірою визначають основні тенденції розвитку світового господарства, диверсифікують і ускладнюють проблему забезпечення економічної

безпеки всіх учасників ринкових відносин, особливо у площині зовнішньоекономічної діяльності.

Динамічна природа процесів глобалізації зумовлює об'єктивну необхідність, сутнісної трансформації економічної безпеки суб'єктів господарювання як функціональної системи, на основі постійного вдосконалення останньої і зростанням її ролі в системі національної безпеки.

Виявлено, що наявні загрози в нових економічних реаліях становлять більш гостру проблематику економічної безпеки суб'єктів в умовах глобальної конкуренції. Це пов'язано з якісною специфікою нової моделі світогосподарського розвитку та зростаючою взаємозалежністю від дії глобальних чинників. Тобто сучасне бізнес середовище розвивається за принципами нового різновиду цілісності економічної системи глобального типу, що у свою чергу, забезпечує формування глобальних детермінант функціонування підприємств як на національному так і світових ринках.

Відповідно до умов глобальної нестабільності та трансформації світового господарства формуються нові загрози для економічної безпеки компаній, які зумовлені економічною інтеграцією, впливом світових промислово-фінансових центрів і міжнародних організацій та розвитком нового конкурентного середовища. На користь даного твердження свідчать основні особливості глобальної конкуренції як новітнього феномену з охопленням як внутрішнього, так і зовнішнього спектру (за ринки збуту і ресурси). В перспективному спрямуванні рівень її організованості і структурованості буде залежать від міжрівневої конкуренції і характеризуватися переважно інноваційно-технологічними аспектами.

Посилення глобальної конкурентної боротьби за ринки збуту та обмежені економічні блага, реформування та зміни сучасного економічного правопорядку і міжнародних економічних відносин призводить до кардинальних і подекуди неочікуваних змін у

процесах забезпечення економічної безпеки не тільки окремих підприємств так і мережевих структур макрорівня.

Вважаємо, що в якості пріоритету економічного розвитку і кардинальних глобалізаційних трансформацій набуває оцінювання ступеню впливу факторів безпеки при розбудові нових міжнародних та внутрішньодержавних високо інтегрованих мережевих структур.

Також важливим є розуміння змістовного наповнення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності компанії як особливого стану функціонування ендогенної системи підприємства, який забезпечує захищеність її складових і зв'язків від деструктивного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників середовища глобальної конкуренції.

Результати дослідження свідчать, що в умовах глобалізації компаніям доводиться переходити на нові бізнес-моделі заради залучення капіталу та отримання прибутків. Основним впливом глобалізації на їх розвиток стає зростаюче значення порівняно невеликої кількості «глобальних гравців» з транснаціональними функціями та конкретними потребами у переважній більшості секторів світового господарства.

Подальше дослідження з проблематики забезпечення економічної безпеки пов'язується нами з формуванням стратегії, яка спрямована на посилення практично всіх фінансових, техніко-технологічних, екологічних, політико-правових та інших макро-, мезо- та мікроекономічного розвитку.

Список використаної літератури

1. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г., Гончаренко М. О. та ін. Глобалізація і безпека розвитку / за ред. О. Г. Білоруса. Київ : ІСЕМВ НАН України, КНЕУ, 2001. 734 с.
2. Вергун В. А. та ін. Сучасна фірма: Виклики та управління змінами. Навчальний посібник / За заг. ред. В. А. Вергуна. Київ : ВАДЕКС, 2016. 404 с.

3. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. Київ, 2008. 48 с.
4. Власюк О. С., Мокій А. І., Іляш О. І., Волошин В. І., Флейчук М. І. та ін. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія / за заг. ред. О. С. Власюка. Київ : НІСД, 2017. 384 с.
5. Гнатенко В. Основні складові економічної безпеки держави. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 1(1(7)). С. 66–82.
6. Грибніненко О. М. Міжнародна економічна безпека: детермінанти та складові розвитку. *Економіка та держава*. 2019. № 12. С. 121–126.
7. Карпенко О. І. Ієрархія рівнів та структурні компоненти економічної безпеки в сучасних умовах просторової структури світового господарства. *Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 7-8 грудня 2018 року. Ужгород, 2018. С. 29–31.
8. Коваленко К. В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені М. Туган Барановського*. 2008. № 3. С. 134–139.
9. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку. *Економіст*. 2005. № 2. С. 52–56.
10. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : Монографія / За заг. ред. Д. Г. Лук'яненко. Київ : КНЕУ, 2006. 816 с.
11. Швиданенко О. А. Глобалізація ринкової системи: детермінанти розвитку та регулювання. Науково-практичне видання «Незалежний АУДИТОР» м. Київ, № 14 (IV) 2015. С. 46–54.
12. Яценко О. М. Економіко-правові засади конкуренції в умовах лібералізації світової торгівлі. Конкурентоспроможність підприємств в умовах ринкової економіки: у 3-х томах: Том 2: Теоретико-методологічні основи конкурентоспроможності : [монографія]. Одеса : ВМВ, 2015. С. 45–65.
13. Яценко О. М. Об'єктивні чинники та еволюційні зміни у теорії конкурентних переваг. *Вісн. ЖНАЕУ*. 2012. № 1. С. 171–181.
14. Hamel G., Prahalad C. K. *Competing for the Future*. Harvard Business Review Press; Reprint edition (1996). 384 p.
15. Shvidanenko O., Tkachenko O., Kulaga I., Kozlovska L., Busarieva T. The impact of knowledge components on the world competitiveness. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. Vol. (1). P. 198–203.

Стаття надійшла 07.12.2022 р.

Henefa Shvydanenko,

Ph.D., Professor,

Professor at the Department of Business Economics and Entrepreneurship,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Prospekt Peremogy, 54/1, Kyiv, 03057, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6737-7935>

Oleg Shvydanenko,

Doctor of Sciences (Economics), Professor,

Professor at the Department of International Economics,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Prospekt Peremogy, 54/1, Kyiv, 03057, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5021-0271>

Olha Yatsenko,

Doctor of Sciences (Economics), Professor,

Professor at the Department of International Trade and Marketing,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Prospekt Peremogy, 54/1, Kyiv, 03057, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4399-2217>

ECONOMIC SECURITY OF COMPANIES IN THE CONDITIONS OF GLOBAL COMPETITION

A new level of development of global competition and transnationalization processes leads to increased interdependence of business entities, and changes traditional ideas about the specifics and structure of international relations and factors of ensuring economic security of companies in the world economy. This determines the purpose of the research as determining the features and content of the processes of ensuring the economic security of companies in the context of global competition. The methodological basis of the study is the fundamental provisions of the theories of globalization, economic security and corporate governance. The methodological apparatus of the study is based on: the dialectical method of cognition, systematization and generalization (when structuring the main components of international security of business entities in the economic context and determining the need to study the economic security of companies in relation to the international economic security of the State); scientific abstraction and explication (when studying the interaction of "atomized" business structures (producers and consumers) in the market in the current conditions of socially regulatory division of labor and specialization). The results of the study show that in the context of globalization, companies have to switch to new business models in order to attract capital, generate profits and ensure their own economic security. This is due to the qualitative specifics of the new model of global economic development and the growing

interdependence on global factors. It has been proven that, the modern business environment is developing on the principles of a new kind of integrity of the global economic system, which in turn ensures the formation of global determinants of the functioning of enterprises both in the national and world markets. The dynamic nature of globalization processes determines the objective necessity of the essential transformation of economic security of business entities as a functional system, based on its continuous improvement. The features of globalization processes displays on economic security of economic agents were determined considering a new model of world economy development.

Key words: security, economic security, international economic security of the country, company, competition, globalization, global competition.

References

1. Bilorus, O. H., Lukianenko, D. H., Honcharenko, M. O. ta in. (2001). Hlobalizatsiia i bezpeka rozvytku / za red. O. H. Bilorusa. Kyiv : ISEMV NAN Ukrainy, KNEU, 734 p.
2. Verhun, V. A. ta in. (2016). Suchasna firma: Vyklyky ta upravlinnia zminy. Navchalnyi posibnyk / Za zah. red. V. A. Verhuna. Kyiv : VADEKS, 404 p.
3. Vlasiuk, O. S. (2008). Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku / Nats. in-t probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy. Kyiv, 48 p.
4. Vlasiuk, O. S., Mokii, A. I., Iliash, O. I., Voloshyn, V. I., Fleischuk, M. I. ta in. (2017) Bezpeka ta konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii : monohrafiia / za zah. red. O. S. Vlasiuka. Kyiv : NISD, 384 p.
5. Hnatenko, V. (2021). Osnovni skladovi ekonomichnoi bezpeky derzhavy. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*. № 1(1(7)). P. 66–82.
6. Hrybinenko, O. M. (2019). Mizhnarodna ekonomichna bezpeka: determinanty ta skladovi rozvytku. *Ekonomika ta derzhava*. № 12. P. 121–126.
7. Karpenko, O. I. (2018). Hierarkhiia rivniv ta strukturni komponenty ekonomichnoi bezpeky v suchasnykh umovakh prostorovoi struktury svitovoho gospodarstva. *Napriamy ta suchasni faktory rozvytku mizhnarodnykh vidnosyn: ekonomichni ta politychni aspekty* : materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 7-8 hrudnia 2018 roku. Uzhhorod, pp. 29–31.
8. Kovalenko, K. V. (2008). Osnovy stvorennia kompleksnoi systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: teoretychnyi aspekt. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu ekonomiky i torhivli imeni M. Tuhan Baranovskoho*. № 3. P. 134–139.

9. Lokhanova, N. (2005). Systema upravlinnia stanom ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: problemni pytannia, kontsepsiia rozvytku. *Ekonomist*. № 2. P. 52–56.
10. Lukianenko, D. H. & Poruchnyk, A. M. (2006). Upravlinnia mizhnarodnoi konkurentospromozhnistiu v umovakh hlobalizatsii ekonomichnoho rozvytku : Monohrafiia / Za zah. red. D. H. Lukianenko. Kyiv: KNEU, 816 p.
11. Shvydanenko, O. A. (2015). Hlobalizatsiia rynkovoï systemy: determinanty rozvytku ta rehuliuвання. Naukovo-praktychne vydannia «Nezaleznyi AUDYTOR» m. Kyiv, № 14 (IV). P. 46–54.
12. Iatsenko, O. M. (2015). Ekonomiko-pravovi zasady konkurentsii v umovakh liberalizatsii svitovoï torhivli. Konkurentospromozhnist pidpriemstv v umovakh rynkovoï ekonomiky: u 3-kh tomakh: Tom 2: Teoretyko-metodolohichni osnovy konkurentospromozhnosti : [monohrafiia]. Odesa : VMV, pp. 45–65.
13. Iatsenko, O. M. (2012). Obiektivni chynnyky ta evoliutsiini zminy u teorii konkurentnykh perevah. *Visn. ZhNAEU*. № 1. P. 171–181.
14. Hamel, G. & Prahalad, C. K. (1996). *Competing for the Future*. Harvard Business Review Press; Reprint edition, 384 p.
15. Shvidanenko O., Tkachenko O., Kulaga I., Kozlovska L. & Busarieva T. (2021). The impact of knowledge components on the world competitiveness. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. Vol. (1). P. 198–203.